

TERI PRAČET
KRADLJIVAC
VREMENA
ROMAN O DISKSVETU

Prevela
Nevena Andrić

■ Laguna ■

Naslov originala:

Terry Pratchett

THIEF OF TIME

Copyright © Terry and Lyn Pratchett 2001

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

This edition is published by arrangement with Transworld Publishers, a division of The Random House Group Ltd.
All rights reserved.

The author's right to be identified as the author of this work has been asserted in accordance with sections 77 and 78 of the Copyright Designs and Patents Act 1988.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

KRADLJIVAC VREMENA

U *Prvom svitku Vena Večito Iznenadenog* pisano je: Kada dožive prosvetljenje, Ven kroči iz pećine u svitanje prvog dana ostatka svog života. Neko vreme je zurio u sunce na izlasku, jer nikad ga ranije ne beše video.

On sandalom ćušnu zadremalo obličje šegrta Zavezanka i reče: „Video sam. Sada i spoznah.“

Potom je zastao i pogledao u nešto pored Zavezanka.

„Šta je ovo, ovako neverovatno?“, reče.

„Ovaj... ovaj... drvo, gazda“, reče Zavezanko, ne baš sasvim razbuđen. „Sećate se? I juče je bilo tu.“

„Jučerašnjica nije postojala.“

„Ovaj... ovaj... Mislim da *jeste*, gazda“, reče Zavezanko i s mukom se uskobelja na noge. „Sećate se? Popeli smo se ovamo i ja sam skuvao nešto za jelo i dali ste mi kožicu *sklanga* jer je vi niste hteli.“

„*Sećam se* ja jučerašnjeg dana“, kaza Ven zamišljeno.

„Ali sećanje mi je *sad* u glavi. Je li jučerašnji dan stvaran? Ili je stvarno samo sećanje. Uistinu, nisam ja od juče. Danas sam se rodio.“

Zavezankovo lice pretvori se u masku izmučenog nerazumevanja.

„Dragi glupavi Zavezanko, sve sam naučio“, reče Ven.

„U skupljenom dlanu nema prošlosti, nema budućnosti,

samo današnjica. Vreme izuzev sadašnjeg ne postoji. Čeka nas dosta posla.“

Zavezanko je oklevao. Gazda mu je delovao nekako izmenjeno. Oči su mu se caklile, a kad bi se pokrenuo, u vazduhu oko njega javljala su se nekakva srebrnastoplava svetlašca, kao odraz nekakvih tečnih ogledala.

„Sve mi je kazala“, nastavi Ven. „Znam da je vreme stvoreno radi ljudi, ne obrnuto. Naučio sam kako da ga oblikujem i savijam. Znam kako da trenutak produžim na čitavu večnost, jer on to već jeste. A ovim veštinama mogu da naučim čak i tebe, Zavezanko. Čuo sam srce univerzuma kako kuca. Znam odgovore na mnoga pitanja. Pitaj me nešto.“

Šegrt mu uputi krmeljiv pogled. Bilo je prerano ujutru da rano jutro već otpočne. Trenutno je samo to znao zasigurno.

„Ovaj... šta bi gazda za doručak?“, reče.

Iz logora Ven se zagledao naniže, preko polja pod snegom i ljubičastih planina, sve do zlatne dnevne svetlosti koja je stvarala svet; razmatrao je izvesne strane čovečje prirode.

„A“, reče. „Jedno od onih *težih* pitanja.“

Da bi nešto postojalo, neko ga mora posmatrati.

Da bi nešto postojalo, mora da zauzima položaj u vremenu i prostoru. Ovo objašnjava zašto se ne zna račun za devet desetina mase u vasioni.

Devet desetina univerzuma svodi se na poznavanje položaja i smera kretanja svega u preostaloj desetini. Svaki atom

ima biografiju, svaka zvezda dosije, svaku hemijsku reakciju prati nešto kao inspektor s fasciklom. Račun im se ne zna jer se koriste u računovodstvene svrhe, a čovek ne može da vidi sopstveni potiljak.*

Devet desetina mase zapravo čini papirologija.

A ako želite priču, ne zaboravite da se priča ne raspliće. Tka se. Događaji koji započnu na različitim mestima u različito vreme usmere se svi odreda ka onoj jednoj sićušnoj tački u prostornovremenskom kontinuumu – ka savršenom trenutku.

Pretpostavimo da je, posle dužeg ubeđivanja, car pristao da obuče novo odelo, odelo od tako tananog materijala da, što se nekog običnog oka tiče, odeće tu i nema. I pretpostavimo da neki dečkić na ovo jasno i glasno skrene pažnju...

Eto vam *Priče o caru bez odeće*.

No, ako biste znali malo više, bila bi to *Priča o dečaku koji je zbog prostakluka prema kraljevskoj porodici od tate dobio zaslužene batine, a onda su ga zaključali u kuću*.

Ili *Priče o celoj svetini koju je straža saterala u čošak i rekla im: „Ovo se nije desilo, jasno? Je l' bi neko da se svađa?“*

Ili bi to mogla biti priča o tome kako je celo kraljevstvo iznenada spoznalo prednosti „nove odeće“ i iznenada se zagrejalo za zdrave sportove** u živahnom i osvežavajućem okruženju; iz godine u godinu pomama se širila, što je dovelo do ekonomske krize zbog propasti tekstilne industrije.

Mogla bi to čak biti i *Priča o velikoj epidemiji upale pluća '09*.

* Izuzev u vrlo malim univerzumima.

** Koji uglavnom podrazumevaju baš velike lopte za plažu.

Sve zavisi koliko znate.

Pretpostavimo da ste posmatrali lagano, hiljadugodišnje gomilanje snega, njegovo sabijanje i guranje po dubinskom stenju sve dok se ledeni bregovi ne odvale od glečera i ne padnu u more, a onda ste posmatrali ledeni breg kako pluta po hladnoj vodi i upoznali njegov tovar veselih polarnih medveda i foka, koji su se radovali vrlom novom životu na drugoj polulopti, gde su – kako se priča – ledene sante oivičene hrskavim pingvinima, a onda *pljas!* Nad njih se sručila tragedija u obličju više hiljada tona neobjašnjivog plutajućeg gvožđa i potresne filmske muzike...

...poželeli biste da znate *celu* priču.

A ova počinje radnim stolovima.

Ovo je radni sto jednog profesionalca. Jasno je da mu je ovaj posao čitav život. Prisutan je i nekakav... lični pečat, ali samo u meri u kojoj to dozvoljavaju stroga nepisana pravila u ledenom svetu dužnosti i kolotečine.

Taj lični pečat je uglavnom jedino što odistinski ima boju na ovoj crno-sivoj slici. Posredi je šolja za kafu. Neko, negde, poželeo je da je pretvori u *zabavnu* šolju. Na njoj je nacrtan poprilično neubedljiv plišani meca i natpis „Najboljem dedi na svetu“. Po malčice drugačijem stilu slova u reči „deda“ jasno se vidi da potiče s neke od onih tezgi sa *stotinama* ovakvih šolja, namenjenih najboljem dedi/tati/ujaku, najboljoj mami/baki/tetki/praznom prostoru. Samo neko ko ima malo šta drugo u životu brižljivo bi čuvao ovakvu dranguliju.

Trenutno sadrži čaj s kriškom limuna.

Na sumornom radnom stolu nalaze se i nož za papir u obliku kose i izvestan broj pešćanih satova.

Kosturskom rukom Smrt uzima šolju...

...i gucne, zastavši samo da još jednom pročita reči koje je pročitao već hiljadu puta, pa je spusti.

DOBRO, ONDA, reče on, s prizvukom posmrtnih zvona.
POKAŽI MI.

Poslednji predmet na stolu bio je nekakvo mehaničko sokoćalo. „Sokoćalo“ je baš prava reč. Mahom se sastojalo od dva diska. Prvi, vodoravan, sadržao je prstenčić od veoma malih kvadrata nečega za šta će se ispostaviti da je tepih. Drugi je bio postavljen uspravno i imao je mnoštvo ruku – svaka je držala po sićušno parče prepečenog hleba s puterom. Svaka kriška bila je postavljena tako da bez muke može da se obrće oko sopstvene ose dok je okretanje točka nosi naniže, prema disku s tepisima.

MISLIM DA POČINJEM DA SHVATAM, reče Smrt.

Malecna prilika pored mašine odsečno je salutirala i ozarila se, ako pacovska lobanja može da se ozari. Navukla je zaštitne naočare na očne duplje, zadigla odoru i uspen-trala se u mašinu.

Smrt nije bio sasvim siguran zašto je Pacovskoj smrti dopustio nezavisno postojanje. Na kraju krajeva, biti Smrt znači biti Smrt *svoga*, uključujući i glodare svih vrsta. No možda je svakom potrebno da ima neki delić sebe koji, slikovito rečeno, sme da trči go po kiši,* da misli nezami-slivo, krije se po ćoškovima i uhodi svet – da obavlja ono zabranjeno ali prijatno.

Lagano, Pacovska smrt prionu na pedale. Točak počeo da se okreće.

* Poprilično precenjena delatnost.

„Uzbudljivo, a?“, reče jedan promukao glas Smrti na uvo. Pripadao je gavranu Edgaru, koji se uvalio u domaćinstvo kao lični prevoznik i sadrug Pacovske smrti. Pridružio im se, uvek je govorio, jer je s njima svaki dan praznik za oči.

Tepisi su počeli da se obrću. Prepečene kriškice nasumice su padale, nekad uz puterast pljusak, nekad bez njega. Edgar je pomno motrio za slučaj da se odnekud stvori i neko oko.

Smrt je video da je neko uložio izvesnu količinu vremena i truda da osmisli mehanizam koji će svaku krišku u povratku opet namazati puterom. I jedan još složeniji, za prebrojavanje tepiha ubrljanih puterom.

Posle nekoliko punih obrtaja, strelica koja pokazuje razmeru naputerisanih tepiha u odnosu na one još čiste popela se na šezdeset posto i točak se zaustavio.

I?, reče Smrt. AKO TO PONOVIŠ, LAKO BI SE MOGLO DESITI...

Pacovska smrt pomeri menjač i opet poče da vrti pedale.

CIJU, naredi. Smrt se poslušno nagnu bliže.

Ovog puta igla se popela svega do četrdeset posto.

Smrt se nagnu još bliže.

Osam tepiha koji su ovog puta završili ubrljani puterom bili su, svi do jednog, oni koji prošlog puta nisu.

Paučinasti zupčanici mašine zabrujaše. Delimično klimavo, pojavi se znak na oprugama, koji je na oko ostavljao istovetan utisak kao reč „boing“ na uho.

Časak kasnije zapališe se dve štucave, iskričave prskalice i zgasnuše uz šištanje sa obe strane reči: ZLOĆUDNOST.

Smrt klimnu glavom. Baš kao što je i pretpostavljao.

Prešao je preko radne sobe, dok mu je Pacovska smrt trčkarao ispred nogu, i prišao ogledalu čovečje visine. Bilo je tamno

kao dno bunara. Čisto reda radi, ram je bio ukrašen mrtvačkim glavama i kostima; Smrt ne bi mogao sebi da pogleda u očne duplje u ogledalu uokvirenom ružama i anđelcima.

Pacovska smrt s mukom se kandžicama uzverao uz okvir i sa očekivanjem pogledao u Smrt. Edgar je dolepršao i kratko kljucnuo sopstveni odraz – ništa ne košta probati.

POKAŽI MI, reče Smrt. POKAŽI MI... MOJE MISLI.

Ukazala se šahovska tabla, ali trouglasta, i tako velika da se video samo najbliži ugao. Na samom vršku nalazio se svet – kornjača, slonovi, maleno sunce u orbiti i sve to. Bio je to Disksvet, koji je postojao isključivo sa ove strane potpune neverovatnoće, i zbog toga je bio granična teritorija. Na graničnoj teritoriji granice se prelaze, i ponekad se u svet ušunjaju stvorovi koji imaju još kojekakve namere povrh boljeg života za decu i blistave budućnosti u privrednim granama poput branja voća i pomoći u kući.

Na svakom drugom crnom ili belom trouglu šahovske table, sve do večnosti, nalazilo se po jedno malo sivo obličje, poprilično nalik na praznu odoru s kapuljačom.

Zašto sada?, pomisli Smrt.

Prepoznao ih je. Nisu to bili oblici života. Bili su to... oblici neživota. Posmatrali su rad univerzuma, bili su njegovi činovnici, njegovi *kontrolori*. Starali su se da se sve što treba okreće oko svoje ose i da kamenje pada naniže.

I verovali su kako, da bi nešto postojalo, mora da zauzima mesto u vremenu i prostoru. Čovečanstvo ih je gadno izbacilo iz koloseka. Čovečanstvo se manje-više *sastojalo* od svega onoga što u vremenu i prostoru ne zauzima nikakav položaj – od mašte, sažaljenja, nade, istorije i vere. Oduzmeš im sve to i ostanu ti majmuni koji često padaju s drveća.

Misleća bića su stoga nepravilnost, odstupanje. Pobrljaju ti kartoteku. Kontrolori su to *mrzeli*. S vremena na vreme bi pokušali da sve malčice dovedu u red.

Prethodne godine astronome širom Disksveta zbunio je prizor zvezda koje su lagano kružile nebom dok je kornjača sveta izvodila luping. Od debljine sveta nikako nisu mogli videti zašto, ali drevna glava Velikog A'Tuina sunula je upolje, naniže, i pravo s neba maznula asteroid u velikoj brzini; da je pogodio, više nikad niko ne bi morao da kupi rokovnik.

Ne, za tako očigledne pretnje svet je mogao da se postara sam. Zato su se sada, u večnoj želji za kosmosom u kom se ne dešava ništa izuzev savršeno predvidljivog, bića u sivim odorama radije posvećivala pritajenim, kukavičkim borbama.

Ova pojava – tost koji pada namazanom stranom nadole – bila je beznačajan ali savršen pokazatelj. Dokazivala je pojačanu delatnost. Odustanite, bila je njihova večita poruka. Postanite opet gromuljice u okeanu. S gromuljicama ćemo lako.

No velika igra se nastavljala na mnogim nivoima, Smrt je to znao. I često nije lako znati ko su igrači.

SVAKI UZROK IMA POSLEDICU, reče on naglas. DAKLE, SVAKA POSLEDICA IMA UZROK.

Klimnuo je glavom Pacovskoj smrti. POKAŽI MI, reče Smrt. POKAŽI MI... POČETAK.

Kuc

Zimska noć je bila studena. Čovek je toliko lupao na stražnji ulaz da je s krova skliznuo sneg.

Devojka, koja se trenutno ogledala i divila se novom šeširu, još malčice razdrliji dekolte, čisto za slučaj da je posetilac muško, i pođe da otvori vrata.

Prilika se ocrtavala naspram ledene zvezdane svetlosti. Na ogrtaču su mu se već gomilale pahulje.

„Gospođa Og? Babica?“, reče.

„Gospođica, zapravo“, kaza ona ponosito. „A i veštica, razume se.“ Ona pokaza na novi, crni, špicasti šešir. Još je bila u fazi kad ga nosite i po kući.

„Morate da dođete ovog časa. Vrlo je hitno.“

Devojka se iznenada uspaničila. „Je l’ gospođa Tkač? Mislila sam da neće još nekoliko ned...“

„Dolazim izdaleka“, reče prilika. „Kažu da ste najbolji na svetu.“

„Molim? Ja? Ja sam porodila samo jednu ženu!“, reče gospođica Og, koja je sada izgledala pomalo usplahireno. „Matorka Spektiv je mnogo iskusnija od mene! I stara Mini Fortrajt! Gospođa Tkač je trebalo da mi bude prva samostalna šljaka, jerbo je građena kô trokrilni orm...“

„Zaista se izvinjavam. Neću vam dalje traćiti vreme.“

Neznanac se povuče u senke tufnaste od snega.

„Ej?“, reče gospođica Og. „Šta bi?“

Ali tamo nije bilo ničeg do otisaka stopala. Koji su pre-stajali posred staze pod snegom...

Kuc

Začu se lupanje na vratima. Gospođa Og spusti dete s krila i ode da podigne rezu.

Naspram toplog letnjeg neba ocrtavala se jedna tamna prilika i nešto u predelu ramena bilo je tu čudno.

„Gospođo Og? Sada ste udati?“

„Jašta. Dvaput“, reče gospođa Og vedro. „Šta ti treb...“

„Morate da dođete ovog časa. Vrlo je hitno.“

„Nisam znala da je neko...“

„Dolazim izdaleka“, reče prilika.

Gospođa Og zastade. Bilo je nečeg u načinu na koji je izgovorio *izdaleka*. A sada je videla da je belina na ogrtaču sneg, koji se brzo topio. Jedna maglovita uspomena se uzvrpolji.

„Pa, sad“, reč ona jer je podosta naučila za ovih dvadesetak godina, „bilo kako bilo, ja uvek dam sve od sebe, pitaj koga god 'oćeš. Ali ne bi' rekla da sam *najbolja*. Uvek ima nešto novo da se nauči – takva sam ti ja.“

„Ah. U tom slučaju, navратиću u... pogodnije vreme.“

„A o'klen ti sneg na...?“

No, iako nije baš nestao, neznanac više nije bio prisutan.

Kuc

Začu se lupanje na vratima. Nana Og pažljivo spusti čašicu brendija za laku noć i na tren se zagleda u zid. Čitav život veštičarenja na rubu* izbrusio joj je čula kojih većina ljudi nije ni svesna, i nešto u glavi joj škljocnu.

Na rešetki ognjišta, čajnik vode za termofor upravo je proključao.

* Rubna veštica za život zarađuje na rubovima, gde vladaju rubni uslovi – između života i smrti, svetlosti i tame, dobra i zla i, što je najopasnije od svega, na rubu između današnjice i sutrašnjice.

Ostavila je lulu, ustala i otvorila vrata u ponoć jednog proleća.

„Dolaziš izdaleka, rekla bi“, kaza ona i nimalo se ne iznenadi mračnoj prilici.

„Istina, gospođo Og.“

„Svak' ko me zna, zove me Nana.“

Ona pogleda naniže, u poluistopljeni sneg koji mu je kapao sa ogrtača. Ovde gore nije snežilo već mesec dana.

„I hitno je, pretpostavljam?“, reče dok su joj se pred očima razmotavala sećanja.

„Uistinu.“

„A sad ima da kažeš: 'Morate da dođete ovog časa.'“

„*Morate* da dođete ovog časa.“

„E, vidiš“, reče ona. „Ja bi' rekla: *Jeste*, nisam ja loša baba, mada ne bi' ni da se falim. Porodila na stotine. Čak i trolice, a to ti nije zadatak za neiskusne. Poznajem porođaje uzduž i popreko, a nekad vala i dijagonalno, manje-više. Uvek sam spremna da naučim i nešto novo, doduše.“ Ona skromno obori glavu. „Ne bi' rekla da sam najbolja“, kaza, „al' mi niko bolji ne pada na pamet.“

„Sada morate poći sa mnom.“

„A moram, je l'?“

„Da!“

Rubna veštica razmišlja brzo, jer rubovi se nekad hitro pomeraju. I nauči da prepozna kad dešavanja prerastu u mitologiju, i kad ti je najbolje da joj se postaviš na put i trčiš, samo da ne zaostaneš.

„Idem samo po...“

„Nema vremena.“

„Ali ne mogu tek tako da se išetkam napolje i...“

„Odmah.“

Nana posegnu za babičkom torbom, koju je uvek držala iza vrata za upravo ovakve slučajeve; torba je bila puna stvari koje će joj bez sumnje trebati i nekoliko onih za koje se molila da joj nikad ne zatrebaju.

„No, dobro“, rekla je.

I krenula.

Kuc

Kad je Nana stupila nazad u kuhinju, čajnik beše upravo proključao. Na tren je zurila u njega, pa ga sklonila s vatre.

U čašici pored stolice ostala je još kap brendija. Iskapila je to, pa do vrha napunila čašu iz boce.

Uzela je lulu. Glava je još bila topla. Ona povuče dim i pepeo se zaikri.

Onda je izvadila nešto iz torbe, sada znatno praznije i, s čašom brendija u ruci, sela da ga razgleda.

„E“, reče naposletku. „Ovo je bilo... baš neobično...“

Kuc

Smrt je posmatrao sliku kako bleđi. Iz ogledala je izletelo nekoliko snežnih pahulja i već se beše istopilo na podu, ali u vazduhu se još osećao tračak dima iz lule.

TAKO ZNAČI, reče. POROĐAJ U ČUDNIM USLOVIMA. ALI JE LI TO BIO PROBLEM ILI BUDUĆE REŠENJE?

CIJU, reče Pacovska smrt.

BAŠ TO, kaza Smrt. VRLO LAKO MOŽE BITI DA SI U PRAVU. ZNAM ZASIGURNO DA MI BABICA NIKAD NEĆE REĆI.

Pacovska smrt je delovao iznenađeno. CIJU?

Smrt se osmehnu. KAD SMRT DOĐE DA SE RASPITA ZA DEČJI ŽIVOT? NE. NE BI.

„Zvinte“, reče gavran, „ali kako je gospođica Og postala gospođa Og? Zvuči kao da su to sredili onako po seljački, ako shvatate šta hoću da kažem.“

VEŠTICE SU MATRILINEARNE, reče Smrt. MNOGO LAKŠE MENJAJU MUŠKARCE NEGO PREZIMENA.

Vratio se do stola i otvorio fioku.

Unutra se nalazila debela knjiga, u povezu od noći. Na korici, gde bi u sličnim knjigama inače možda stajalo „Naše venčanje“ ili „Najznačajniji trenuci – foto-album“, pisalo je: 'SEĆANJA'.

Smrt je pažljivo okretao teške stranice. Usput su mu neka sećanja izmakla napolje i u vazduhu obrazovala kratkotrajne slike pre nego što bi se stranica okrenula, a onda bi odletele u neki daleki, tamni ugao sobe i izbledele. Bilo je i tračaka zvuka, takođe, smeha, suza, vrištanja i, iz nekog razloga, kratka provala ksilofonske muzike, zbog koje je načas zastao.

Jedan besmrtnik poseduje zaista mnogo sećanja. Ponekad je najbolje sve to smestiti na sigurno.

Jedna prastara uspomena, smeđa i ispucala po ivicama, lebdela je u vazduhu iznad radnog stola. Prikazivala je pet prilika, četiri na konjima i jednu u dvokolicama; kako se činilo, sve su upravo izlazile iz oluje. Konji su galopirali punom parom. Bilo je tu mnogo dima i ognja i, uopšteno govoreći, uzbuđenja.

AH, BEŠE NEKAD, reče Smrt. PRE NEGO ŠTO JE SOLO KARIJERA UŠLA U MODU.

CIJU?, raspitivao se Pacovska smrt.

PA, DA, kaza Smrt. NEKAD NAS JE BILO PETORICA. PET JAHAAČA. ALI ZNAŠ VEĆ KAKO TO BIVA. UVEK SE NEKO S NEKIM POKAČI. STVARALAČKE NESUGLASICE, NEKO NEKOM RAZLUPA SOBU I TAKO. On uzdahnu. I IZGOVORI SE ŠTOŠTA ŠTO VEROVATNO NIJE TREBALO.

Okrenuo je još nekoliko stranica i opet uzdahnuo. Kad ti treba saveznik, a ti si Smrt, na koga možeš računati stopostotno?

Zamišljeni pogled pade mu na šolju s mecom.

Naravno, uvek postoji porodica. Da. Obećao je da to više neće raditi, ali nikad nije sasvim shvatio kako to tačno ide sa obećanjima.

Ustao je i vratio se do ogledala. Nema mnogo vremena. Prizori u ogledalu bliži su nego što izgledaju.

Začu se nekakav gmizav šum, dah na tren zastade i sve se stiša, a onda nešto zazveča kao kad ispustite džak kegli.

Pacovska smrt se trže. Gavran žurno uzlete.

MOLIM VAS, POMOZITE MI DA USTANEM, reče glas iz senki. A ONDA, MOLIM VAS, POČISTITE OVAJ POGANI PUTER.

Kuc

Ovaj radni sto bio je galaktičko prostranstvo.

Svašta je tu svetlucalo. Naspram crnila blistali su složeni zupčanici i spirale...

Džeremi je oduvek voleo onaj trenutak kada je sat rastavljen na komadiće, kad su svaki točkić i svaka opruga pažljivo položeni na crni somot pred njim. Kao da gledaš u vreme, rasklopljeno, zauzdano, i razumeš svaki njegov deo...